

16.

Destruktivní snění. Sdílet sny se zvířaty. Faun s deštníkem v zasněženém lese. Všichni jsme poutníci, všichni bez rozdílu.

Alfred Kubin (1877-1959) se narodil v českém království v Litoměřicích. Na fotkách z posledního desetiletí svého života vypadá tento čaroděj z Zwickledtu jako venkovský strejda v ošoupaném svetru s rádioukou na hlavě. Oči jsou vesele posmutnělé a kolem nich vyzařuje drobný vějíř vrásek smíchu a na čele něco žalu a přemýšlení. Sběratelsky nejceněnější je jeho rané dílo kolem 1900, ve kterém se ve snových scénériích volně mísí strašidla, skřítci a nahé dámy. Je to doba, kdy Sigmund Freud publikuje *Výklad snů*. Kubinův vnější život byl vcelku monotónní. V roce 1904 se oženil s bohatší vdovou a o dva roky později se přestěhoval do zapadlého zámečku ve Zwickledtu v Horním Rakousku. Sňatek jej citově i materiálně zakotvil. Občas zajížděl do Prahy anebo na Mníšek k rodině malíře Willyho Nowaka, kde se setkával s jiným velkým zapomenutým Pražanem Rilkovala rodu – expresionistickým malířem Eugenem von Kahler. Přátelsky se sice stýkal s kdekým – od Odilona Redona, Vasilije Kandinského až po Paula Kleea, ale jeho dílo není živeno současným uměním, nýbrž proudem většinou černobílých, groteskních obrazů, které se občas vracely. Mnohé z nich se odehrávají na Šumavě, v tajemné zemi, kde lidé, kameny

Assmann P., Brabcová J., Kundera L.: Alfred Kubin. Katalog k výstavě v Galerii výtvarného umění v Litoměřicích 1996.

a stromy jsou stejně významné. Tři styčné body mezi rakouským umělcem a Čechami jsou zejména důležité. Tím prvním je jiný „šumavský“ vizionář Josef Váchal, tím druhým je oblíbený mistr řízeného snu Gustav Meyrink a tím třetím Franz Kafka.

A. Kubin: Země snivců. Přeložil
L. Kundera, I. vydání na Kladně
v roce 1947, druhé v Praze 1997.

Kubin svůj román *Die andere Seite* (Druhá strana, v českém překladu *Země snivců*) napsal za tři měsíce v roce 1908. Kafka psal svůj *Zámek* až v letech 1917-22. Ještě před tím – v roce 1911 – se oba umělci sešli v Praze a celý večer hovořili zejména o zácpě. Kubin prý ještě na rozloučenou volal název svého oblíbeného řasového léku: „Regulin!“ Román *Země snivců* má nejméně dva výrazné kafkovské rysy. Vládcе snové říše se jmenuje Patera, kde latinské slovo pater označuje laskavého, strašlivého a nedostupného otce. V hlavním městě říše se tyčí obudný zámek, ve kterém panují jakési záhadné byrokratické poměry. Tato magická, kuriózní kniha je jediná beletrie, kterou kdy A. Kubin napsal. V Čechách vyšla poprvé v Kladně v roce 1947. (Kladno vůbec v letech 1890-1948 představovalo díky poměrně početné vrstvě nadprůměrně vydělávajících dělníků a technické inteligence zajímavou kulturní enklávu, ve které vycházely takové knihy jako Lexovy překlady staré egyptské literatury. Nebylo to jenom město kořalen a revolučních spiklenců, ale také hornických kapel, divadelních spolků a jedné hermetické společnosti.)

Děj knihy se odehrává kdesi pod Ťan Šanem na hranicích Ruska nedaleko od Číny. Jednoho mlhavého listopadového odpoledne je vypravěči knihy, rakouskému ilustrátorovi, ohlášena návštěva. Jistý Franz Gautsch se jej snaží přesvědčit, aby se i s ženou vystěhoval do Snové země, ve které vládne jeho bývalý spolužák Klaus Patera. Umělec mu zpočátku nevěří, ale když dostanou kromě ručně psaného pozvání také šek na obrovskou sumu, vydají se na cestu. V Budapešti poprvé ucítí slabý asijský ráz. Pokračují k Černému moři a dál do Ruska až do Samarkandu. *Jak vypadají*

Pohled' však na věci, jež přesto, že jsou nepřítomné, jsou spolehlivě přítomné v myslí; neboť neodřízneš jsoucí od doteku se jsoucím, ani tím, že je rozptýlíš... ani tím, že je sestavíš. (Parmenides z Eleje, zlomek 313)

orientální města, je myslím každému známo. Jsou přesně taková jako u nás, jenže orientální, píše Kubin. Ve Samarkandu přesedli na velblouda, ale nejprve jim byly zdvořile zabaveny všechny nové věci, protože ty do Snové země nepatří.

Všichni jsme poutníci, všichni bez rozdílu. Po dvou dnech dorazili k hranicím Snové říše. V závoji páry projdou branou v nesmírné, bezmezné zdi. Na druhé straně byla hluboká tma. Nastoupili do vlaku, který je nad ránem vyložil v hlavním městě Perle (která se poněkud podobá Litoměřicím

ale i Salzburgu). Vypadalo to tady jako ve střední Evropě, ale všude vládla šed' a hněd' a nebe bylo neustále kalné. Bylo zde málo dětí a lidé chodili v zastaralých šatech. Veškeré peněžní transakce byly symbolické. Nic nemělo pevné ceny a sotva člověk něco koupil neslýchaně levně, musel vydat velké peníze na nějakou nečekanou záležitost. Byla za tím cítit čísi pevná ruka.

V Perle stojí na hlavním náměstí mohutná omšelá věž s hodinami. Odehrává se zde „klatba hodin“. Věž v určitých hodinách působí mysteriózní silou. Přitahuje zástupy lidí, kteří vcházejí do malé místnosti pokryté symboly a puzeni neznámou silou řeknou: „Pane, zde stojím před tebou.“ Vypravěč příběhu se po dva roky snažil proniknout do paláce k Paterovi. Jednou zabloudil v podzemních kobkách a náhodně vyšel ve své oblíbené kavárně. Jindy byl nucen předložit tolik nedosažitelných listin a potvrzení, že návštěvu vzdal, ale pak narazil na mramorovou ceduli, kde bylo napsáno, že audience u Paterovy probíhají pro každého každý den od 4 do 8 hodin. Ale nikdy k ní nedošlo.

Pak přijel Američan Herkules Bell a začal zánik Snové říše. Bell se nejprve snažil uzavřít spojenectví s Paterou, ale pak se rozhodl, že jej zničí. To již začínalo být jasné, že se s městem něco děje. Drolilo se a stárlo. Pak na něj dolehla spavá nemoc. Vypukla v archivu a rychle se rozšířila. Lidé se stěží zmohli na pár pohybů, zatímco zvířata byla proti nemoci imunní. Ve městě se objevovala stáda buvolů a hadi byli prostě všude. Domácí zvířata se stala dokonce zpupnými. Člověk ležel v posteli a poslouchal, jak na ulici zvoní kopyta zvířat. Považovala se za pány města. Noci byly zahaleny všesmazávajícím šerem a z trhlín ve zdech stoupala pára. Zvířecí svět postupoval, ale ztrácela se tráva a stromy.

Konec se blížil. Trouchnivina pohlcovala domy. Ve snu slyšel vypravěč hlas, který mu poručil, aby přišel do paláce za Paterou. V stříbřitém rouchu tu stál spící a šeptal: „Slyšíš jak tu zpívají světlezelení mrtví?“ Do tváře mu vstoupila ne-

Ještě jeden obraz mi vrtá hlavou – je to podivná modrooká rasa, která nezúčastněně žije v Snové říši a obývá jeskyně nad městem. Odtud vypravěč sleduje zánik svého světa. Svého času jsem trávil mnoho večerů v labyrintu asi třiceti kilometrů podzemních chodeb dolu Richard nad Litoměřicemi, který byl od roku 1944 upraven jako šestá největší podzemní továrna Třetí říše. (Mimoходом: výraz *Třetí říše* údajně pochází od Ibsena, jedná se o literární výpůjčku s dalekosáhlým dopadem). Na úpatí „Máchova“ Radobýlu, na jehož vrcholu se dají sbírat

výslovná laskavost a pak se změnil v Američana. Mezi lidmi ve městě propukalo šílenství a docházelo k bojům. Všechny hodiny zrezavěly a zastavily se. Dny byly tak šeré, že den a noc již nebylo možné rozeznat. Z domů se ozývaly děsivé výkřiky. Došlo k revoluci, ale nikdo pořádně nevěděl, kdo s kým bojuje. Nevěstky z Francouzské čtvrti prováděly nestoudné pochody městem. Nádraží nahlodával močál, který již pohltil koleje. Docházelo k hromadným sebevraždám.

Z paláce vystoupil Paterův přízrak. Stále rostl, uchopil lokomotivu a hrál na ni jako na píšťalu, ale brzy mu byla malá. Rozšlapával ulice a pak se vrhl proti horskému hřebeni. Byl to spící Američan. Obři spolu zápasili a dole rostl oceán krve. Oba nepřátelé do sebe vrostli a na jejich kůži se objevovaly a opět mizely stovky štěbetajících malých obličejů. Pak Snovou říši obsadila ruská vojska marně doufající v obrovskou kořist. Vypravěč ztratil svoji totožnost, protože obrazy, jež se mu vkrádaly do mysli, byly co nejužší spjaty s životem jeho předků. Ještě hlubší snové vrstvy se objevovaly, když začal splývat se zvířaty nebo se hroužil až k praživlům. Na vlastní umírání myslel jako na věčnou svatební noc.

.....

V románu vystupuje jediný světlejší okamžik – vypravěč se na chvíli přenesl do vesnice svého dětství a vidí její kostelík a chaloupky. Tento paprsek ale knihu neprosvítil. Zatímco Kafkovu dílu se mezi neúprosnými řádky dá poněkud porozumět při zpětném pohledu z krutých dějin druhé světové války a holocaustu, Kubinova kniha se možná týká konce monarchie. Je to kniha, která nepotěší. Kubin ji neumí vysvětlit, protože některé její obrazy spatřil. Když Clive Staples Lewis v jednom rozhlasovém rozhovoru líčil, jak začal psát *Letopisy Narnie*, řekl, že když mu bylo 16 let, tak prostě uviděl obraz fauna, který nese deštník a balíčky s dárky v zasněženém lese. O patnáct let později byl tento obraz živý a jasný, a tak z něj udělal knihu. Neví jak, protože není

tlustostěnné červené střepy pocházející asi z nějaké horské svatyně pozdní doby bronzové, člověk pochopí některé mýty snáz než doma v pracovně. Ve světle těchto zážitků teprve začínáme rozumět činu četby, který, jak už víme, sestává z dlouhých cest a sbírání žilkovaných kamenů či mušlí podobných neznámému písmu vyplavovanému ze zaniklých podmořských říší na břeh.

C. S. Lewis: It all began with a picture. In *Essay Collection*, s. 121, HarperCollins 2002.

R. L. Stevenson: On the enjoyment of unpleasant places. In *Essays*, editor W. L. Phelps et al., Yale University 1906.

možné vstoupit do proudu nějakého příběhu a ještě sledovat, jak tento proud vypadá.

Mladý Robert Luis Stevenson napsal esej *O radosti z nepřijemných míst*. Říká v ní, že ošklivá krajina urychlila zrání některých pocitů a vycvičila mu jistý druh citlivosti. Kubinova kniha je nemocná, ale skrze osobní krizi vypravěče rychleji pochopíme krizi celé monarchie, která po čtyřech staletích existence již brzy zanikne.

V současných Čechách neznám žádnou podobnou knihu, která by ohlašovala konec časů, ale americká literatura je podobnými zběhlými a zlidovělymi apokalyptikami přesycená. U nás podobně hrozivý žánr kvetl v zhruba v letech 1415–19. Pokud tehdy v samotné Praze žilo kolem 30 tisíc lidí a na kázání do Kaple betlémské nebo některého z kostelů dorazilo kolem tisíce posluchačů, pak při stovkách kázání představovala kazatelna jediné masové médium středověku. Zkušenost husitství je i koncem české apokalyptiky a nějaká „válka s mloky“ na tom mnoho nezmění.

Ani jeden řádek v Kubinově knize není skutečný, ale přesto je *Země snivců* pravdivá kniha. Kubinovy sny, jak píše, odráží zkušenost jeho předků. Litoměřice ležící poblíž německých hranic a na strategické obchodní i vojenské cestě do

← Řekni: „Jsem syn Země a hvězdného Nebe. Jsem vyprahlý žízni a hynu. Nuže dejte mi rychle studené vody, jež vytéká z jezera Paměti!“ A králové podsvětí se nad tebou slitují a dají ti napít z jezera Paměti. A pak půjdeš po dlouhé posvátné cestě... (nápis na zlatém plátku z Hipponia, okolo roku 400 před Kristem)

...ze Země pak vzcházejí věci s kořeny a pevným tvarem. V Nesváru mají všechny různou podobu a jsou rozdělené, v Lásce se scházejí a navzájem po sobě touží. Tyto věci probíhají jedny druhými a berou na sebe různé podoby: natolik je mísení proměňuje. (Empedokles, zlomek 313) →

Odjel jsem znovu do Litoměřic, abych uviděl Kubinův rodný dům, ale nenašel jsem jej. Měl jsem podobný pocit jako v Bostonu, kde doptat se na rodný dům A. E. Poea je skoro nemožné. K některým lidem se městské rady nehlásí. V litoměřickém antikvariátu jsem zakoupil starý plakát, na kterém Pěvecký a humoristický kroužek v Terezíně zve na zábavní večírek do hostince U tří lip v Libochovicích. Na dalším letáku slibuje posádkové velitelství v Terezíně koncert z díla Dvořáka a Smetany a Sokol Terezín vypisuje sbírku na novou tělocvičnu a v květnu 1930 ubezpečuje, že „nemůžete přijít ani o halíř“. Inu střední Evropa, země snivců.

Říše byly snad nejčastěji a nejkrutěji ničeným českým městem. Podobně jako hlavní město Snové říše bylo postaveno na rovině na záhybu řeky a nad ním se zvedaly hory, tak i Litoměřice leží v labském meandru, před sebou mají polabské roviny a za zády České středohoří. Kafka je často čten jako prorok holocaustu, ale co když v Kubinově knize není obsažena jenom nějaká litoměřická minulost, ale také budoucnost – jezero krve pod horami, jímž se měl stát Terezín?

Kubin skrze osobní sen píše mýtus o srozumitelné lidské situaci rozkvětu a o konci města v poušti a zápasu obřích sil. Známe tuto situaci, i když jsme ji nikdy nezažili. Naprosto samozřejmě saháme do nějaké lidské pokladnice a víme víc, než si uvědujeme a než jsme jako jednotlivci zažili. Důkaz je prostý – čteme Homéra a není nám cizí, i když způsob života, jaký popisuje, se dávno přežil. A to jsme zatím mluvili o hrozivých věcech. Jenže podobně pochopitelný je i Lewisův faun s deštníkem a dárky v zasněženém lese. I Lewise sny probouzely, ale smíchem. Spoluzák z hornické průmyslovky mi jednou řekl: „Víš, já se někdy v noci musím probudit, abych se mohl vychechtat. Ležím v posteli, směju se jako blázen, nevím proč a pak zase usnu.“ Člověk sedí na litoměřických hradbách, dívá se na Dómský vršek a kolem chodí děti ze školy a smějí se. V historické perspektivě jsou Litoměřice tragické město, ale v každodenním životě se tady neustále někdo směje.

Pravidelně sdílíme sny se svými předky, někdy se svými blízkými, ale velice vzácně se zvířaty a téměř nikdy se živly (anebo tento druh snů neumíme rozeznat). Kočičí sny jsou mlsné a psí uspěchané. Sny ptačích lidí jsou významné, pomalu kloužou povětrím a hledí z výšky. Nevím toho mnoho o kočkách, ale zdá se, že se skoro nikdy na rozdíl od psů, koní a havranů nesmějí. Smích havrana však bývá dvojnásobný a podobá se výsměchu.